

Goran Nikšić

SVJETLO U KATEDRALI SV. DUJE U SPLITU

UDK: 726.6(497.5 Split) : 72.017

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 22. V. 1997.

Goran Nikšić

Ministarstvo kulture

Konzervatorski odjel - Split

21000 Split, HR .

Knezova Nelipića 1A

Nakon što je pretvoren u splitsku katedralu, Dioklecijanov je mauzolej doživio brojne promjene, koje su se odrazile na količinu i vrsnoću svjetla u unutrašnjosti. Članak donosi kronologiju tih zahvata, kao i niz podataka iz nadbiskupskih vizitacija o umjetnom svjetlu u katedrali.

Bez obzira na sve mentalne rekonstrukcije izvornog izgleda Dioklecijanova mauzoleja, teško je zamisliti stvarni dojam koji je pružala unutrašnjost carskog zdanja. Prepoznajemo kasnoantičku arhitektonsku koncepciju koja je nastojala da tešku konstrukciju što više dematerijalizira - kupola je vjerojatno bila obložena (ili je to bilo predviđeno) svjetlucavim mozaikom, zidne plohe ostavljene su potpuno glatkima (za razliku od pročelja gdje su kameni blokovi naglašeni zasječenim sljubnicima), a ispred njih je postavljena konstruktivno izlišna monumentalna dekoracija dvostrukog reda stupova.

Ne možemo, međutim, biti sigurni koliko su svi detalji u unutrašnjosti bili zaista raspoznatijivi, s obzirom na malu količinu svjetla. Ne znamo je li u unutrašnjost Mauzoleja uopće dopiralo dnevno svjetlo kad su vrata bila zatvorena. Danas u unutrašnjost prodire svjetlost kroz polukružni otvor iznad portala na zapadnom pročelju. Iako luk tog otvora sigurno pripada izvornoj fazi građevine, nije sigurno je li on bio otvoren, kako ga crta Hébrard,¹⁾ ili je bio blokiran krovom periptera pa prema tome zazidan, kako pretpostavlja Niemann.²⁾ Prema tome, i sva tumačenja po kojima je sunčevo svjetlo na zalazu simbolički obasjavalo carski sarkofag sred *celle* treba uzeti *cum grano salis*.

Iako je moguće da je kripta Mauzoleja još u antici služila u kultne svrhe, prva joj je namjena najvjerojatnije bila samo konstruktivna, da nosi uzdignuti pod *celle*. Zbog toga nije imala otvore za svjetlo, nego tek uske proreze za prozračivanje.³⁾ U kriptu se ulazi uskim i dugačkim hodnikom koji zaokreće pod pravim kutom, a ulaz je izvorno bio ispod razine okolnog tla, tako da dnevno svjetlo nije moglo prodirati u unutrašnjost. Nepostojanje pravog pločnika u kripti potvrđuje da ona prvobitno nije bila u funkciji. Pod kripte pokriven je grubo klesanim kamenim blokovima kojima je poravnat teren i na koje su oslonjeni temeljni zidovi.⁴⁾

Nakon što je poganska građevina u ranom srednjem vijeku pretvorena u splitsku katedralu, u dugim stoljećima svoje povijesti doživjela je brojne promjene, nastale mahom iz liturgijskih razloga. Neke od tih izmjena, koje su se odrazile i na vanjski izgled, utjecale su na kakvoću svjetla u njezinoj unutrašnjosti.

O pretvorbi Dioklecijanova mauzoleja u crkvu postoje različite teorije. Vrlo vjerojatno je i prije Ivana Ravenjanina, prijenosa kostiju solinskih mučenika i osnutka katedrale u Mauzoleju postojala ranokršćanska crkva posvećena svetoj Mariji. Ta najranija faza osim nekim povijesnim indicijama nije još potvrđena materijalnim dokazima. Tijekom nekoliko stoljeća nije bilo potrebe da se antička građevina bitno mijenja, jer je bila dovoljno velika i svojim oblikom posve zadovoljavala potrebe kršćanske bogomolje. Liturgija se mogla odlično uklopiti u staro zdanje, tada vjerojatno još uvijek bogato urešeno rimskim carskim sjajem. Bilo je tek potrebno otvoriti vrata u zidu južne niše, što je jamačno učinjeno već u ranom srednjem vijeku,⁵⁾ i adaptirati istočni dio Mauzoleja u prezbiterij. Možemo samo pretpostaviti kako je tada izgledao taj dio crkve s glavnim oltarom posvećenim Uznesenju Marijnu u istočnoj pravokutnoj niši i s pobočnim oltarima posvećenima sv. Dujmu i sv. Stašu, koji su se zacijelo od početka nalazili u polukružnim nišama s južne i sjeverne strane.⁶⁾

O izgledu prezbiterija u ranom srednjem vijeku govore mramorni dijelovi oltarne pregrade iz 11. stoljeća koji su prema novijim mišljenjima iz katedrale prebačeni u krstionicu u 13. stoljeću i tu preuređeni u krsni zdenac.⁷⁾ Za rekonstrukciju crkvenog namještaja tog vremena trebalo bi popisati i analizirati sve predromaničke kamene ulomke koji su do sada pronađeni u katedrali i oko nje, a od predstojećih istraživanja u unutrašnjosti katedrale možemo očekivati značajne nalaze koji će dopuniti naše spoznaje.

Konkretnije zaključke o izgledu crkve u srednjem vijeku možemo donositi tek od 13. stoljeća. To je vrijeme burnih političkih događaja i jednako dramatičnih promjena u crkvenoj organizaciji i katoličkoj liturgiji, što se sve izravno odrazilo i na izgled splitske katedrale. Tada je započela gradnja najvećega i vjerojatno najljepšeg zvonika na našoj obali, a u unutrašnjosti je promijenjen raspored u skladu s novim liturgijskim propisima i sačinjen novi ikonografski program. Toj

